

Slovník, který klouže mezi prsty. Proč mluví mladí každý půlrok jinak?

Dnešní mladí jsou možná nejprozkoumanější generací vůbec. Není divu, že si osvojili úhořovitý reflex – čím víc se k nim někdo snaží přiblížit, tím rychleji mění výrazy za nové. Poločas rozpadu jejich slovníku? Klidně půl roku. O tom, proč jazyk mladých tak rychle mutuje, mluví v rozhovoru pro Newsletter pro ŠMP publicista Martin Kavka (1977), autor projektu Čeština 2.0 a knihy a TV pořadu Hacknutá čeština. Vysvětluje, proč je vznikání novotvarů znakem zdravého jazyka a co znamená výraz *pořítek*.

Jaká byla slova vašeho mládí?

Hodně jsme volovali. Taky bylo všechno *cool*, a pak bylo všechno *krutý*, *krutopřísný*, *hustokrutopřísný*.

Když ale srovnám svoje dětství s dětstvím svých dětí dnes, jsou nesmírně rychlí. Rychlost, s jakou si osvojují nová slova, odhazují je a nahrazují dalšími, je neuvěřitelná. Proč kličkují? A tak rychle? Říkám si: o náš slovník se tehdy nikdo nezajímal — nevznikaly tištěné ani online slovníky. My jsme nebyli pod radarem dospělých, a možná i proto jsme svá slova neměnili tak rychle.

Poločas rozpadu současných výrazů mladých je třeba jen půl roku. My jsme *volovali* léta. Pro nás je archaismus výraz desítky let starý, pro ně jsou to už i výrazy staré několik měsíců.

Mapoval jste někdy výrazy vašich rodičů, když byli malí?

Ano, třeba moje máma o tom vyprávěla. Měli tehdy přísný režim doma i ve škole, takže

prostor pro vlastní výrazy byl hodně omezený. Dnešní rodiče jsou mnohem benevolentnější. Když se dnes baví můj syn s dcerou, polovině slov nerozumím, ale už je nekoriguju.

Když jsem byl dítě, mluvil jsem jinak venku a jinak doma. Dnešní děti to nerozlišují — mluví všude stejně. Mantinely se rozvolnily.

Stává se vám, že když po dětech chcete vysvětlit nějaký výraz, narazíte na nepochopení?

Na to mám skvělou historku — i když není moje. Kamarád se jednou bavil s dcerou o nových slovech, co používají. Řekla mu: „*Tati, to nepochopíš, to je prostě pocit.*“ A on se zeptal: „*A jaké je to slovo?*“ Odpověděla: „*Nonšalantní.*“

To mě pobavilo. Mladí sahají do staré a někdy až archaické slovní zásoby, a myslí si, že jsou to slova nová. A posouvají jejich významy.

Máme omezený repertoár, kam si pro „nová“ slova chodit — tak saháme do hlubších vrstev jazyka.

Odkud se čerpalo před sametovou revolucí, když tady ještě nebyly globální vlivy?

Bylo to složitější. Angličtina k nám téměř nepronikala, patřili jsme do jiného geopolitického prostoru. Nepřejímali jsme světové trendy, a proto jsme nebyli tak jazykově pružní. Jen málo slov se u nás uchytilo tak přirozeně jako třeba *lajkovat*, které jsme krásně počestili: *odlajkovat, vylajkovat někoho nahoru...*

Tehdy jsme čerpali hlavně z válečné terminologie. Nad hlavou nám létaly *peršinky*, řešil se *Černobyl...* Slovník reagoval na velké, výjimečné události, kterých bylo v porovnání s dneškem mnohem méně.

Hodně se přebíralo z romštiny. Měli jsme *čorky*, *čorovalo se*. Dnešní mladí z ní čerpají dál — třeba *chálka*, *chálovat*. I když jsem teď četl slovník generace Z a tam tvrdí, že je to z hantecu. Není.

Dřív se výrazy držely déle. Byly stabilnější. Technologický vývoj byl pomalejší. Můj oblíbený příklad je *disketa*. Za mého života nejdřív neexistovala, pak ji znali všichni a pak zmizela. Moje děti ji nikdy nedržely v ruce, ale znají ji — tedy už jen jejího ducha - jako ikonku pro uložení ve Wordu.

Je nějaký hlavní rys současného jazyka mladých?

Rychlost vývoje. Nedávno jsem byl na přednášce na jedné střední škole - byly tam jen 4 ročníky - a bylo vidět, že se slovník liší i mezi nimi. Vnímali hranici mezi generací Z a Alfou. Typickým příkladem bylo slovo *skibidi*. Mladší ho běžně používali — v pozitivním i negativním významu, podle kontextu a tónu. Starší říkali: „*Skibidi? Ne, to vůbec.*“ Ty rozdíly vnímají dost ostře.

Za tou rychlostí je pravděpodobně přílišný zájem o ně. Za nás žádný nebyl. Nikdo nás nezkoumal, nevznikaly články ani studie o tom, jak mluvíme, co máme rádi a jak nás mají oslovovat zaměstnavatelé, aby... Dnešní mladí jsou asi nejprozkoumanější generací vůbec.

Právě proto mají tak vyvinutý ten úhořovitý reflex. Čím víc se k nim někdo snaží proniknout, tím víc kličkují. Musí jim lézt na nervy, že někdo ví — nebo aspoň tuší — o čem si povídají. I proto neustále opouštějí starší výrazy a tvoří nové. Směrem do nesrozumitelnosti pro dospělé.

Takže je vlastně dobře, když jim úplně nerozumíme? Možná bychom je měli přestat tolik zkoumat...

Přesně. To by pro ně byla konečně výhra. Možná bychom jim měli dopřát ten pocit vítězství — třeba tím, že se nebudeme snažit mluvit jejich jazykem. Jakmile jim totiž začneme rozumět, okamžitě hledají nové výrazy.

Na přednáškách, když použiju nějaké jejich slovo, je to pro ně nejdřív strašná sranda. Někdy mě i vyzvou, ať to zopakuju před třídou. V tu chvíli jsem za kinga — protože to jiní rodiče nedělají. Ale kdybych tak mluvil běžně? To už by bylo jen trapné.

Když zůstanu u své řeči, ale budu jim rozumět, nastavíme si takové křehké příměří. Nemusí utíkat do nesrozumitelnosti a já s nimi pořád udržím spojení.

A vývoj by mohl přibrzdit...

Možná. Ale bohužel je to velmi atraktivní téma - novinářsky, jazykovědně, proto si nemyslím, že je necháme volně dýchat.

Co je hlavní funkcí jejich vlastního jazyka?

Dospělí mají ustálenou slovní zásobou — tvoří se zhruba do 20, možná 25 let. Ovlivňuje ji to, co lidé čtou, s kým mluví, co je obklopuje. A pak většinou slovník "zkamení" a vydrží takový po zbytek života. Jen málokdo si ho dál aktivně obcerstňuje.

Po těch 25 letech přijde nová generace. Je mladá, našťvaná, rozesmátá, plná energie, neví, o čem je život — a má spoustu nových slov. Vymezuje se vůči těm předchozím. Chce, aby chom ji neslyšeli. Nebo slyšeli, ale nerozuměli. Proto si může v klidu povídat třeba nahlas v tramvaji. Obsah je zašifrovaný, bezpečný.

Ideální rodič? Ten, který se nezajímá. Protože jakmile by začal rozumět, mohl by taky začít korigovat.

Jazyk je i způsob, jak se odlišit. Je to jako s oblečením – taky vás zařazuje do nějaké skupiny. A když máte svůj slang, taky se tím někam začleňujete. I tou řečí ukazujete, že jste *ti mladí*. Kdybych si vzal „bagy“, kšiltovku na stranu, oversize mikinu a mluvil jako oni, byl bych trapný. Něco mi prostě chybí. A oni to poznají.

Jejich jazyk vytváří odstup. Propast mezi námi a nimi. A právě o to jde.

Dříve dospělí korigovali děti, aby mluvili správně. Teď jsou dospělí v úplně opačné pozici - netahají je k sobě, přitahují se k nim...

Je to symptomatické pro dobu. Je to příznačné pro helikoptérové rodiče, kteří chtějí mít přehled o každé volné minutě svého dítěte — kde je, co dělá, co prožívá. Snaží se být pořád nablízku. My jsme měli víc volnosti. Nikdo moc neřešil, jestli lezeme po stromech nebo do opuštěných baráků. Co děláme těch pět hodin od chvíle, co jsme hodili tašku domů. A právě díky té volnosti jsme se víc učili komunikovat. Trávili jsme čas s vrstevníky.

Dneska se už neleze do starých baráků, na schovávání je dnes internet. Tam je místa!

To je pravda. A často je to prostředí mnohem nebezpečnější. Navíc tam tráví obrovské množství času. Říká se, že mají omezenější slovní zásobu, což skutečně mají, a souvisí to právě s online prostorem. Komunikace se přesunula od vrstevníků a převažuje v ní psaná podoba. A v té, to víme, máme tendenci ke zkratkovitosti. Mluvených interakcí je méně, jazyk se zjednodušuje.

Zkratkovitost se projevuje i v používání emoji. Ty ale často vedou k nedorozuměním — každý si je může vyložit jinak.

Přesně tak. Význam emoji se může lišit nejen mezi generacemi, ale i regionálně. V různých koutech světa znamenají některé ikonky úplně něco jiného — což je problém i při přeshraniční komunikaci.

Nedávno jsme s mladými řešili pomrkávajícího smajlíka. Oni ho vnímají jako pasivně agresivní. Pro starší generaci je to spíš žert, takové “chápeme se”. Ale mladí to čtou jako: “*staří nás zase poučují*” nebo jako projev povýšenosti. A takových problematických emoji je spousta.

Přitom emoji hrají klíčovou roli v psané digitální komunikaci. Nahrazují prvky neverbální komunikace. Mění význam celé věty. Holá věta může znít neutrálně, ironicky nebo přátelsky — podle toho, jaký smajlík k ní přidáte.

Jednu dobu se jako “nevhodná” řešila i tečka na konci věty. Působila prý příliš definitivně. A velká písmena na začátku vět? Malá jsou hezčí. Ale když někdo kombinuje obě tyto věci, je pak těžké rozumět, co vlastně říká.

Některé trendy časem zmizí — jako právě nepoužívání tečky. Jiné ale přetrvávají. A je dobré je znát. Třeba význam emoji. Ne se jim smát, ale pochopit je. A respektovat.

A pak je tu velká kapitola genderově neutrálního jazyka.

Ano, to je téma samo o sobě. Mladí v něm pořád hledají způsoby, jak vyjádřit svou různorodost. Bude trvat, než se to usadí. Dlouho to ještě bude znít nezvykle — ale pro ně je to důležité. Chtějí, aby jazyk odrážel to, kým jsou.

Za nás to nikdo neřešil. Dnes je to pro ně běžná součást každodenního života. Něco, co přirozeně řeší s kamarády, ve škole, online. Potřebují být jazykem viditelní.

Mně se tahle jazyková proměnlivost hrozně líbí. Jazyk, který se neobohacuje, je na nejlepší cestě umřít. Jakýkoli jazyk, který se řídí zákonem, je polomrtvý. Naštěstí u nás k tomu nikdy úplně nedošlo. Jazyk je jako divoká řeka. Když mu postavíte zátaras, najde si novou cestu. A dnešní mladí si tu cestu hledají skvěle. Časem dospějí, jazyk se jim ustálí, ořežou

výstřednosti — a pár výrazů si ponechají jako připomínku dětství. Pak přijde nová generace s novými slovy — a budou je štvát stejně jako oni nás.

Takže jazyk se mění, ale není třeba mít obavy?

Přesně tak. Někdo si myslí, že bláznivá mluva mladých češtinu ohrožuje. Ale je to přesně naopak. Je to důkaz, že náš jazyk je silný a odolný. Dokud si s mladými dokážeme porozumět, je čeština v bezpečí.

Navíc bychom si měli přiznat, že i my dospělí jazyk často przníme. Stačí se podívat na korporátní slang — třeba *katovat koszty* ve smyslu snižovat náklady. Nemá smysl se smát mladým, že říkají *banger*, když sami mluvíme takhle. Rozdíl je jen v tom, že my tyhle výrazy používáme hlavně v práci, zatímco oni je používají pořád, se všemi.

Čeština je jazyk střední velikosti. Není tak velký, aby byl světový — to by musel být jednodušší a srozumitelný pro celý svět — ale není ani tak malý, aby mu hrozil zánik při prvním kýchnutí. A právě rozmanitý přístup k jazyku zajišťuje jeho rozvoj a kreativitu.

Máte nějaký příklad, na kterém je vidět, že si jazyk žije vlastním životem?

Rozhodně. Skvělý příklad je *lajkování*. Jak krásně jsme tohle slovo přejali a zařadili do běžné češtiny. A navíc velmi rychle. Facebook je tu teprve něco přes patnáct let, a my to zvládli nejen počestit, ale i časovat, ohýbat, všichni mu rozumí. A ještě v sobě nese jazykovou úspornost — místo *zmáčkl jsem tlačítko líbí se mi* prostě řekneme *lajknul jsem to*.

Problém ale vidím v tom, že češtinu málo reformujeme. Výsledkem je, že se rozevírají nůžky mezi mluvenou a psanou formou. Například historismus *bychom* — v běžné řeči ho použije jeden z deseti mluvčích, ale v textech ho najdeme v devíti z deseti případů. To je hluboko zakořeněné, a přitom už to s realitou nemá moc společného.

Čeština má obrovskou tradici. Před tisíci lety se mluvilo úplně jinak. Mistr Klaret, který žil ve 14. století za vlády Karla IV., do slovníku zaznamenal třeba slovo *pohlavek*. Od něj odvozoval i další výrazy — třeba *pořítek*, což tehdy znamenalo plácnutí po zadku. Zároveň v tom byl i určitý požitek z povedeného *pořítku*. Dnes už to ve slovníku nenajdeme — a možná by to už ani neprošlo. Ale ukazuje to, že jazyk se tvořil vždycky. Kreativita k němu patřila vždy — a doufám, že to tak zůstane i dál.

—

Martin Kavka (1977) je publicista, editor a autor projektu Čeština 2.0. Studoval žurnalistiku a pracoval jako redaktor v různých médiích (například v deníku Právo, ve Sport.cz, Aktuálně.cz a časopisu Golf Digest apod.). Projekt Čeština 2.0 vznikl z jeho osobního zájmu o proměny jazyka — sbírá novotvary, slang a neformální výrazy z každodenní řeči. Není jazykovědcem v akademickém slova smyslu, ale popularizuje živý jazyk a jeho proměny, s důrazem na to, jak lidé opravdu mluví. Věří, že jazyk je živý organismus, který si žije vlastním životem a neměl by být svazován přísnými pravidly.

—